

Szénási Ferenc

Jóska bátyám

Lám, még ez a szerető megemlékezés is csak az íróasztalfióknak készülhet. 1919 hamis mítoszáat ma, 1962-ben nyíltan nem tagadhatom, a kinyomtatható szavak pedig végzetesen mást jelentenének, ha elmaradnának a le nem írhatók.

– *Én félek ettől, Jóska; ne menjünk oda.*

– *Ne félj, kismadaram, fordítunk egyet a sorsunkon.*

Halvány arcú, szép, fiatal felesége oldalán a községháza felé tartott, hogy kitűzze falára a vörös lobogót.

Alig néhány hónapja voltak házasok. És hátralevő idejük is rövidre volt szabva. „Ne vedd el, fiam, nem éri meg az őszt se, megmondta az orvos!”

Szép, fiatal felesége koporsója mellől egyenesen a katonatanács irodájába ment, és egy évvel a végigharcolt háború után beállt önkéntesnek.

Sorok közé rejtve aligha mondhatnám el, hogy amiben Jóska bátyám fiatalon tiszta szívvel hitt, és amit lelke mélyén talán 1956-ig ápolgatott, mennyire méltatlan volt az ő kitaró hűségéhez.

– *Lassan, kiscsibéim! Jut belőle mindannyiótoknak.*

Ő porciózta ki közöttünk, nyolc kisebb testvére között a kenyeret és a szalonnát. Kamasztestéhez képest vastag, erős keze volt, markába fogta a bugylibicskát, és hüvelykujjával támasztotta meg pengéjét, amikor szeletelt. Ujjbegyét behálózták a hajszálvékony, ártalmatlan pengenyomok.

– *Legalább hagymát adjon még, Jóska bátyám!*

Falusi szokás szerint legidősebb testvérünket, a második családfenntartót mi, kisebbek, magáztuk.

Ma aligha említhetnék kívánatosabb családi múltat az övénel. De indulásának magam is célzatos jelentést adnék, ha ifjú éveit csak megengedett szavakkal beszélném el.

– *Ne menj hozzá, lányom, a kommün pártján vót!*

– *Jó szándékból tette. Azt gondolta, hogy mindenkinek úgy lesz jobb.*

– *De hát nem is legényember. Mán eltemetett egy asszonyt.*

– *Jó ember. Azt se bánta, hogy ha elveszi, megkaphatja tőle a tüdőbajt.*

Második házassága negyven esztendeig tartott, s bár mifelénk boldogságról sosem volt szokás beszélni, mondhatni, hogy boldog egyetértésben telt. Szemérmesen tartózkodó parasztszerelmüket szorosra fonta közös vágyuk, a fölfelé törekvés, és szilárddá edzette az együtt átélt sok-sok viszontagság.

Jóska bátyám huszonnyolc évesen beállt kőművestanoncnak. Vitus ángyom marokszedéssel, kapálással, alkalmi munkával toldotta meg ura inaskeresetét.

– *Ha leteszem a mestervizsgát, magunknak is felhúzzunk egy kis házat. Egy faluszéli telekre és bontott téglára telni fog.*

– *Felhúzzuk ketten. A téglát a kezed alá adom.*

Ott, a faluszéli házban sírt fel mind a két gyermekük. Teljesedő vágyuk azonban továbbhajtotta őket onnan is: egyre csak Rendeki Ignácon járt az

eszük, aki a szomszéd faluból indult el a székesfővárosba, és a lehetőségek nagy vásárában megtalálta a maga szerencséjét.

Az én bátyámnál jobban aligha példázhatná bárki mai világunk eszményi irodalmi hőseit, a szegény sorból jött fiút, aki két keze munkájával tisztas megélhetésig jutott. De hogyan óvhatnám őt a dicsőítő kisajátítástól, ha nem szólhatnék a magam hangján róla? Szerető, hálás szavaim önálló életre kelnének, és akaratlanul is a képmutató eszményt dicsőítenék. Ahol a választott téma már maga is igenlés, és ahol tévhiteknek kötelező elismerés jár, ott tagadni csak némasággal lehet. Ha pedig Jóska bátyámról most, hogy meghalt, nem akarok szégyenszemre hallgatni, ha búcsúnovellával szeretném megköszönni neki, hogy segített íróvá felnőnem, életéről becsülettel csak az íróasztalfióknak írhatok.

– Milyen betű ez, Jóska bátyám?

– Ez a nagy ell, báránykám.

– Hát ez itt, mellette?

– Ez meg a kis ó. Ha a kettőt egybeolvasod, az jön ki, hogy ló.

Hamar híre ment a faluban a négy és fél esztendő kis csodagyereknek, aki már a kalendáriumot is szépen olvassa. A mindenesnapár mellé Jóska bátyámtól később mesekönyvet is kaptam; a fűszeresnél rendelte meg, úgy, ahogy a szerecsendiót vagy a sáfrányt, ha anyánk nagy ritkán, boldog bűntudattal varázsos ízeket álmodott nekünk, s megadóan hallgatta utána apánk korholását. Csodálkozva láttam, hogy a mesékbe én, a legkisebb fiú is bele vagyok írva, és alig vártam, hogy fölcseperedve világgá indulhassak, és megküzdhessek a hétfejű sárkánnyal.

Mindennapos kis sárkányöléseink ötvenhatban történelemmé hatalmasodtak, s a maga szerény módján az enyém is országos térben folyhatott. Ám a történelem hamar műfajt váltott, a mindig győztes mese mindig vesztes tragédiába fordult. Nekünk pedig, túlélő tragikus hősöknek itt maradt a kérdés: mit enged meg az írói pályán az emberi tisztesség? Akit a belső vágy parancsolóan űz a Parnasszus felé, úgy érezheti, hogy író és ember között nyílik egy kicsinyke rés, és a tehetségért érdemes áldozni. Jó esetben még Martinovics-tisztaságú besúgó-álcára sincs szükség. „Aki nincs ellenünk, az velünk van”: egy ideje már ennyi is elég. És a lelkiismeretnek javára válhat ez a jó néhány fokozat különbség.

Kezdetben ő olvasta nekem a meséket, és nem is kellett kérlelnem rá: ha volt egy kevéske ideje, fogta a könyvet és mellém telepedett.

– A fanyűvőt, Jóska bátyám!

– Lapozzunk inkább tovább!

Én a már ismert és otthonos mesevilágra, a varázslat bizonyosságára vágytam, őt a még nem ismert színterek vonzották. Úgy olvasta a mesekönyvet, mint aki útikönyvet olvas. Nekem az Óperenciás-tenger a való világ legeslegszele volt, amelyen túl a csodák birodalma várt rám, ő a hetedhét határt csak a falu határának hitte, azon túl egy éppolyan falut képzelt el, amilyen a miénk, csak sokkal de sokkal nagyobbat. A Tündérkirály palotáját is valami óriási faluháznak látta, a hétfejű sárkányt meg hétszer természetesebb, hét szájjal fújtató, torz, emberforma lénynek. Az ő szemében a nagyra nőtt valóság számított csodának.

A fővárosban, ha nem akadt kőművesmunkája, napszámba járt: kazánt fűtött, fát vágott, virágoskertet gondozott. Végül a Rendeikiénél is jobb, műveze-tői álláshoz jutott, és egy kültelken hitelbe, részletre, újabb kis házat vehetett.

No de az írói lelkiismeret már országosan is leróta a maga ötvenhatos különadóját. Igazoló dokumentum rá az ENSZ-hez intézett levél, a nemzetközi némaságot követelő áltiltakozás. „Nem leszünk játékszer tisztátalan kezekben.” Vajon ha hozzám is elér az aláíróív, és rajta látom irodalmunk előkelő névsorát, éppúgy vállaltam volna-e az ellenszegüléssel járó elhallgattatást, ahogyan most az önkéntes íróasztalcsöndet? Vagy netán a tekintélyes felmen-tő sereg láttán magam is a megadásban kerestem volna a lehető emberi lét-formát? *Akartam* volna-e hinni én is, hogy aláírásom áldozat, fájdalmas vált-ságdíj, amellyel lecsukott társaim szabadulását segítem? És én is a messze élők bölcsességében bízam volna-e: minél többen adjuk a nevünket, annál inkább megértik, hogy kényszerültünk rá? Ma már látható, hogy az önáltató aláírók és mi, szerencsésen kimaradók, egyaránt a „velünk van” engedékeny bélyegét kaptuk cserébe. S már csak azt remélhetjük, hogy az önfeladás már-tírHITE nem ivódik be tollunkba, mindannyiunkéba, lobos nyiroksejtjei nem fertőznek tovább az irodalomban, akár nemzedékeken át. És abban bizakod-hatunk, hogy a csendestárs-bélyeg a dolgozósobai magányban levethető, az asztalfióknak igaz mű készülhet. Vajon hány fiók telt már meg, és mi kerül elő belőlük, ha egyszer a szabadság újból, s talán tizenkét napnál is hosszabban ránk köszön?

Csak egyik lányukat tudták felnevelni. A másikat még kisiskolás korában elvitte egy súlyos betegség. Akár az első feleséget. Akkoriban még nem volt penicillin. A kisebbik lányt, a csúnyácskábbat Jóska bátyám attól fogva féltő szeretettel óvta. Így nevelte egyre szebbé, szebbé, mint amilyen a másik le-hetett volna.

Dologtalanul nem volt maradása. Bár naponta munkába járt, otthon kony-hakertet művelt és állatokat tartott. Amikor hatvanévesen nyugdíjba küldték, még egy tenyérnyi kukoricaföldet is bérbe vett. Csak a szombat esti kártya-partik kedvéért pihent meg. Ma is mosolyra indít, hogy felesége, aki szinte mindenben egyezett vele, ezt az ártatlan kedvtelést mennyire nem szívelte. Rendre hazavonszolta urát, s amikor Jóska bátyám, hogy végre nyugta legyen tőle, bezárta egyszer maga után a kaput, kétágú létrával azon is átmá-szott. Később Vitus is nagyon beteg lett, hol egyikük, hol másikuk látszott betegbbnek. Jóska bátyám egy alkalommal, amikor az orvost kikísérte, sokáig elmaradt. Vitus gyanakvón nézett rá:

– Mit mondott? Azt, hogy meghalok? – S már számadásra készülődve, a szokásosnál illendőbb szóval csattant fel: – Szarok meghalni!

Azzal kiugrott a betegágyból, mintha a halál csak fektében érhetné utol. Már megrendelte a sírkövet, rávéseti mindkettejük nevét.

A mű magán viseli korát, amelyben született: asztalfiókban nemcsak a pa-pírja, maga is poros lesz. Megírásának és megismerésének jelene élesen szét-válik. Archeológiai leletté öregszik. De ez nem feltétlenül baj. Ki tudja, milyen irányt vesz az emberi ízlés, és vele az irodalom. Eluralják majd új áramlatok és új izmusok. Meglehet, hogy egyszer még a történet is kikopik belőle. S talán az íróasztal-leletek akkor saját koruk elbeszélő irodalmát is újból jelenné avatják.